

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Бабенка Андрія Миколайовича на дисертацію Германова Сергія
Андрійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання
незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняється
неповнолітніми», подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Запобігання кримінально протиправній діяльності неповнолітніх осіб є актуальною проблемою, зумовленою незадовільним кількісним показником таких кримінальних правопорушень, який залишається стабільним з моменту прийняття чинного кримінального законодавства України. Більшість учених, які присвятили свої праці окресленій проблематиці неодноразово звертали увагу на низьку ефективність норм Кримінального кодексу України, якими визначено межі кримінальної відповідальності та покарання дітей, відзначаючи потребу в посиленні кримінологічного напрямку протидії.

Особливої актуальності у цьому контексті набувають корисливі суспільно небезпечні діяння. Кримінальні правопорушення проти власності завжди вважались найбільш розповсюдженими. Водночас необхідно відмітити і те, що низка протиправних діянь, які мають корисливий мотив та посягають на майнові права законодавчо віднесені до інших видів кримінальних правопорушень. Одним із таких є незаконне заволодіння транспортним засобом, яке наразі вважається діянням проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Аналіз статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора надає підставу для констатації, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 289 КК України достатньо часто вчиняється неповнолітніми особами, які досягли віку кримінальної відповідальності, передбаченого для цього протиправного діяння. Причиною, яка зумовила таку ситуацію є відсутність відповідних стратегічних документів та концепцій, якими було б визначено пріоритетні напрями запобігання таким суспільно небезпечним

діянням. Не у повній мірі задовільним є і стан дослідження цієї проблематики. Отже, вказане свідчить про те, що тема дисертації Сергія Андрійовича Германова є актуальною та своєчасною.

Новизна результатів наукового дослідження.

Ознайомлення із дисертаційним дослідженням надає підставу для констатації, що мета, яка полягала у здійсненні кримінологічної характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, яке вчиняється неповнолітньою особою, а також наданні пропозицій та рекомендацій, скерованих на удосконалення національного кримінального законодавства та кримінологічної практики щодо запобігання таким кримінальним правопорушенням в умовах звичайного та особливих правових режимів, С.А. Германовим у цілому досягнута.

Дисертант з'ясував та доопрацював фактори соціальної обумовленості криміналізації незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми; визначив кримінально-правову характеристику незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми; проаналізував особливості покарання за незаконне заволодіння транспортним засобом, вчиненого неповнолітніми; дослідив стан та тенденції незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми; визначив детермінанти, що впливають на вчинення неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами; охарактеризував неповнолітніх осіб, які вчиняють незаконне заволодіння транспортними засобами; дослідив та доопрацював загальносоціальні заходи запобігання вчиненню неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами; проаналізував та удосконалив заходи спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами; охарактеризував та доопрацював віктимологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання вчиненню неповнолітніми незаконного заволодіння транспортними засобами; запропонував зміни та доповнення до

національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами та напрями удосконалення кримінологічної практики у цій частині.

Отже, поставлені дисертантом завдання також у цілому комплексно вирішені. За результатами проведеного дослідження С.А. Германовим зроблено висновки, які відповідають поставленим завданням та є обґрунтованими.

Дисертантом уперше у вітчизняній правовій науці на підставі аналізу судової практики та статистичних даних правоохоронних органів доведено доцільність в межах спеціально-кримінологічного запобігання обмежити випадки застосування до неповнолітніх осіб, які вчинили незаконне заволодіння транспортними засобами звільнення від покарання з випробуванням; визначено кримінологічні тенденції щодо кількісно-якісних параметрів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми в Україні в умовах воєнного стану та після його припинення: 1) потенційна загроза збільшення кількості латентних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України через тимчасову окупацію окремих територій України та активні бойові дії; 2) зменшення вікової категорії неповнолітніх осіб, які вчиняють незаконне заволодіння транспортним засобом в Україні; 3) потенційне збільшення кількості випадків повторного вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом через незначну ефективність санкцій, передбачених за таке кримінальне правопорушення, що може призводити до інтенсифікації криміногенних загроз; 4) зниження якості кримінально-правової політики, зумовлене відсутністю статистичної інформації щодо вчинення таких кримінальних правопорушень особами з 14 до 16 років (ч. 1 ст. 289 КК України); на підставі аналізу судової практики в межах об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України виявлено випадки неоднозначного тлумачення норм кримінального законодавства, що призводить до помилок під час його застосування. Доведено, що більшість проблемних питань знаходяться у площині розмежування заволодіння транспортним засобом шляхом обману та шахрайства, а також

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України; доведено доцільність уточнення часових меж для застосування спеціальної підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 4 ст. 289 КК України; на підставі проведеного дослідження запропоновано зміни та доповнення до кримінального законодавства України.

Заслуговують на підтримку пропозиції щодо необхідності приведення у відповідність ст. 289 КК України більшості норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності шляхом визначення кваліфікуючою ознакою вчинення такого діяння специфічну обстановку – умови воєнного стану. За такого підходу було б дотримано кримінологічні фактори соціальної обумовленості вторинної пеналізації незаконного заволодіння транспортним засобом.

Обґрунтованими видаються також підходи до визначення більшості віктимологічних детермінант незаконного заволодіння транспортним засобом:

- 1) відсутність ефективного кримінально-правового механізму забезпечення захисту інтересів власників транспортних засобів;
- 2) відсутність налагодженого механізму зниження рівня латентності незаконного заволодіння транспортними засобом, зумовленої віктимною поведінкою потерпілих;
- 3) ігнорування власниками заходів безпечного утримання транспортних засобів, що спрощує реалізацію протиправного умислу на незаконне заволодіння транспортним засобом;
- 4) відсутність унормованої судової практики щодо оцінки шкоди за умови повернення неушкодженого транспортного засобу потерпілому;
- 5) відсутність унормованої судової практики щодо ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки кримінального правопорушника та моменту закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України у випадках, коли є факт добровільної передачі транспортного засобу у тимчасове користування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність.

Вирішення поставлених у роботі завдань стало можливим завдяки вибору структури дисертаційної роботи, яка складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 2 додатків. Зі змісту дисертації вбачається, що її структура є логічною та вдалою, що дозволило дисертанту розкрити основні положення теми дослідження.

Для досягнення поставленої мети у процесі наукового дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, заснованих на діалектичному підході та обраних відповідно до мети та завдань дисертації. За допомоги загальнонаукових методів в роботі розглянуто та уточнено загальний зміст концептуальних питань запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, вчиненому неповнолітніми особами. Спеціально-наукові методи правової науки було використано з метою надання диференційованої та поглибленої оцінки об'єкту та предмету дослідження, а саме: історико-правовий метод надав можливість розглянути розвиток кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами; логіко-семантичний та формально-логічний методи – для аналізу понятійно-категоріального апарату, визначення особливостей організаційно-правових засад запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, вчиненому неповнолітніми особами; метод структурно-функціонального аналізу – для дослідження особливостей використання заходів запобігання у правоохоронній діяльності щодо здійснення кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми особами; догматичний – для аналізу кримінологічної характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми особами; метод контент-аналізу дав змогу опрацювати матеріали судової практики за окремими ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України; метод системного аналізу дозволив охарактеризувати прогалини національного кримінального законодавства в частині кримінальної

відповідальності та покарання неповнолітніх за незаконне заволодіння транспортними засобами; статистичний метод дозволив проаналізувати зібрані емпіричні дані, а також офіційну статистичну звітність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: законотворчій діяльності – під час удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту, а також суспільно небезпечних діянь проти власності; науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення теоретико-прикладних та правових проблем протидії кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту, суспільно небезпечним діянням проти власності та злочинності неповнолітніх в Україні (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 02.07.2024); правозастосовній діяльності – для розроблення й удосконалення нормативно-правових актів, підготовки науково-практичних, науково-методичних та методичних рекомендацій, цільових програм (планів) та стратегій з питань протидії кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту, суспільно небезпечним діянням проти власності та злочинності неповнолітніх в Україні; освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних комплексів з кримінального права та кримінології, а також у системі підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів України (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 02.07.2024).

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження підтверджується проведеним аналізом кримінального, кримінального процесуального законодавства, спеціальної наукової літератури з тематики дослідження, матеріалів судової та правоохоронної практики.

Наукові висновки, положення та рекомендації, що містяться в дисертації С.А. Германова, із достатньою повнотою відображені у семи наукових

публікаціях, серед яких 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 1 стаття - у виданні, проіндексованому у наукометричній базі Web of Science Core Collection, 3 тез доповідей на всеукраїнських науково-практичних заходах.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання дисертантом вимог академічної доброчесності. У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей. Цитування містять посилання на відповідні джерела.

Зауваження за змістом дисертації.

Не зважаючи на належний рівень проведеного дослідження, окремі висновки, сформульовані в роботі, мають дискусійний характер і можуть бути підґрунтям для наукової дискусії.

1. У дисертаційному дослідженні автор вказує на доцільність заміни додаткового покарання у виді конфіскації майна на штраф, аргументуючи це тим, що штраф може бути застосований до неповнолітніх осіб, якщо останні мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення, а щодо дорослих осіб застосування штрафу є більш доцільним, оскільки у більшості випадків повнолітні мають дохід або власні кошти, водночас майном, яке підлягає конфіскації володіє не кожна особа, враховуючи, що воно має належати винному на праві власності.

Водночас такий підхід потребує додаткової аргументації, особливо – стосовно неповнолітніх кримінальних правопорушників. По-перше, штраф як вид покарання для неповнолітніх осіб є малоефективним кримінально-правовим засобом. По-друге, у контексті актуалізації видів покарань, які можуть бути призначені за незаконне заволодіння транспортними засобами неповнолітніми було б доцільним розглянути пробаційний нагляд, який є новим

заходом кримінально-правового впливу, котрий зокрема може бути призначений і дітям.

2. Автор дещо непослідовно підходить до оцінки стану незаконного заволодіння транспортними засобами неповнолітніми в Україні. Так, в одному випадку дисертант вказує, що стан вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом неповнолітніми можна вважати стабільно задовільним, що зумовлено відносно незначною кількістю випадків, коли суб'єктом такого кримінального правопорушення є особа до 18 років (4,4 %). В іншому випадку вказує на інтенсифікацію криміногенних загроз щодо незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні в умовах погіршення військово-політичних умов функціонування держави та суспільства, яка зумовлена, у першу чергу, відсутністю способів інтеграції у кримінологічну науку актуальних та дієвих шляхів запобігання кримінальним правопорушенням.

3. Серед переліку віктимологічних детермінант незаконного заволодіння транспортними засобами неповнолітніми особами автор вказує на відсутність ефективного кримінально-правового механізму забезпечення захисту інтересів власників транспортних засобів. Проте із тексту дисертації не у повній мірі зрозуміло, як саме мають бути захищені інтереси власників транспорту кримінально-правовими засобами, окрім вже існуючої кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення.

4. Певним недоліком є відсутність підрозділу, присвяченого розгляду зарубіжного досвіду кримінально-правової та кримінологічної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами неповнолітніми особами, що надало б можливість більш комплексно підійти до розгляду такої проблеми та обрання способу її вирішення.

Загальний висновок по дисертації.

Дисертаційна робота Германова Сергія Андрійовича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми» відповідає вимогам

чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 44 від 12.01.2022 р., а саме: є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати щодо запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняється неповнолітніми, що розв'язують конкретну наукову проблему, а її автор – Германов Сергій Андрійович - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент –

**Завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО